

## Slobodan Drakulić

### A NŐ ÉS A CSALÁD

---

Amilyen nehéz a családot nő (illetve anya) nélkül elképzelni, ugyanolyan nehéz a nőt is a családon kívül. A nő a férjnek csak egy részét — a létfenntartási költségek előteremtőjét —, a férj viszont a nő egész lényét birtokolja és uralja. A számunkra ismeretes nőtípus ugyanis egy „megfelelő” sulykolási és észtoppító nevelési folyamaton esik át ahhoz, hogy elláthassa a családban esedékes, úgynevezett nőszerepét. A család ugyanis még el nem idegenült (ami nem létezik) formájában sem képzelhető el nő nélkül, mert ha nincs, aki szüljön, akkor utódok sincsenek, s ennél fogva felesleges a család is. A család tehát, amelyben valamenynyien születünk és felnőtünk teljesen összeforrt az anyával, mert a nőnek voltaképpen nincs is helye a családon kívül. A család tartópillérévé azért vált a nő, mert az ő támasztéka viszont a család. A nőember ugyanolyan tartópillére volna a családnak, mint a férfi és a férj — tehát rossz — azzal, ha élete egy részét ő is a családon kívül valószínűsíti meg. A nőnek azonban erre ritkán van lehetősége, mivel a házi munka bűvös körébe zárják. Itt pedig akár „úrnő” akár „gazdasszony”, mindig csak tárgyakat, önmagát és a gyerekeit, illetve a férj gyerekeit birtokolja, akiket idejében fel kell készítenie a férfi- és nőszerepre. Ily módon a bűvös kör nemzedékek béklyója.

„A leány szinte születésétől fogva egyebet sem hall, mint hogy legfőbb célja a házasság. Ehhez a célhoz idomítják és ennek rendelik alá az egész nevelését és oktatását, s mint a vágóhídra hizlalt oktan állat, a nő bele is törődik a sorsába. Sajnos azonban — bármily hihetetlennek is tűnik — anya- és nőszerepéről sokkal kevesebbet tud, mint bármely kisiparos a szakmájáról.”<sup>1</sup>

Nem könnyű a női lénynek, tehát az embernek a nővé való lefokozása. Gondoljunk például arra, hogy mi mindenre kellene átesnie egy fiúnak, mire felkészülne mindarra, amit egy nőnek kell elvégeznie a családban, s eközben ne feledkezzünk meg a férjtől való rettegésről sem, amely csak tetézi a nő munkáját és gondját. Emma Goldman szerint tehát a nőt úgy

kell felnevelni, hogy nemcsak legfőbb célja, de személyisége manifestálásának és létfenntartásának is egyetlen módja és eszköze a család legyen. Így válik a szó szoros értelmében tartópillérévé a család. Ez pedig csak egy rendszeres észtoppító folyamattal érhető el, hogy a nő tudatában egy halvány reménysugár se világítson más lehetőség irányába — semmi sem maradjon benne a Férjen, a Gyermeken, az Otthonon, illetve a családon kívül. A nőnek tisztában kell lennie önmagával és lehetőségeivel, pontosabban az akadályaiival és korlátaival. Ellenkező esetben tudniillik már nem is nő, holott ez az egyetlen, ami a női lény lehet. Ily módon teljesen értelmét veszti az élete. A leánygyermek nevelésének feltétlenül ezt a célt kell szolgálnia, mert egyébként letűnik a számunkra ismeretes család. Márpedig bennünket arra tanítottak, hogy a család az egyetlen közösségi életforma, amelyben menedékre lelünk a világi gondok és bajok elől. Gondolunk itt pedig arra a világra, amely a nők számára érthetetlen, rémségekkel teli és elérhetetlen — mert így tanítjuk őket!

Sheila Rowbotham szerint ugyanis „a férfiak és a nők a munkafolyamaton belül teljesen különböző pozícióra vannak nevelve: a férfi a munka világának, a nő a családnak kell hogy éljen. Ez a felosztás pedig a szexuális munkamegosztásban azt jelenti, hogy a férfiak mint csoport másként viszonyulnak a termeléshez, mint a nők.”<sup>2</sup>

A nők számára a házi munka az igazi és legfontosabb, a házon kívüli pedig csak afféle ideiglenes és pótmunka. A társadalom igyekszik meg nem ingatni őket ebben a hitükben és meggyőződésükben: egyazon szakmán belül is kevesebbet fizet a munkájukért, mint a férfiaknak, illetve a társadalmi munkamegosztásban a férfiaknak tartja fenn a jól fizetett munkahelyeket, a nőknek pedig, ami marad. Ezek az észtoppító és „kevésbé értékes”, rosszul fizetett munkák viszont ismét csak a gyermekneveléssel, az oktatással, a vezető tisztségű férfiak kiszolgálásával kapcsolatosak, illetve közvetlen leszármazottai a házi munkának, s ennél fogva „a nők pszichofizikai adottságaihoz vannak idomítva”. Valójában pedig a következőkről van szó: így kell belenevelni és állandóan ápolni a nőkben a férfiak igényelte tulajdonságokat, így száll nemzedékről nemzedékre, termelődik újra az a pszichofizikai struktúra, amelybe a női lények bele vannak terelve és préselve. Így kell továbbéltetni azt a szél-tében-hosszában — nem is csak a férfiak körében — elterjedt hiedelmet, miszerint a nők már az embernek a földön való megjelenése előtt, vagy legalábbis attól a pillanattól fogva azok voltak, amik ma.

A jó öreg Engels szerint azonban ez egy hosszadalmas „fejlődési” folyamat volt, és a következőképpen ment végbe: „A régi kommunisztikus háztartásban, amely sok házaspárt és azok gyermekeit foglalta magában, a nőkre bízott háztartásvezetés éppen olyan közügynek, olyan társadalmilag szükséges tevékenységnek számított, mint a férfiak által végzett táplálékszerzés. A patriarchális családdal és még inkább a monogám családdal ez megváltozott. A háztartás vezetése elvesztette közügy jellegét. Már nem tartozott a társadalomra. *Magánszolgálat*tá vált; a nő

első cseléddé lett, a társadalmi termelésben való részvételből kiszorult. Csak korunk nagyipara nyitotta meg újra a nő előtt — de csakis a proletárnő előtt — az utat a társadalmi termeléshez. Ám ezt olyan módon tette, hogyha a nő teljesíti a kötelezettségeit a család magánszolgáltatában, akkor kívül marad a köztermelésen és semmit sem kereshet; ha pedig részt vesz a köztevékenységben és önállóan akar keresni, képtelen családi kötelességeit teljesíteni. És amilyen a nő helyzete a gyárban, ugyanolyan minden foglalkozási ágban, akár az orvosi, vagy az ügyvédi pályán is. A modern monogám család a nő nyílt vagy leplezett rabszolgaságán alapul, és a modern társadalom olyan tömeg, amely csupa monogám családokból tevődik össze, mint molekuláiból. Manapság az esetek nagy többségében a férfinak kell a keresőnek, a család kenyéradójának lenni, legalábbis a birtokos osztályokban, s ez olyan uralkodó helyzetbe juttatja, amelyben nem szorult jurisztikus extraelőjogokra. A családban a férfi a burzsoá, a nő képviseli a proletariátust.”<sup>3</sup>

A nők olyan helyzetbe vannak taszítva, amely azt a tézist hivatott igazolni, hogy a „nők csak azért, mert gyermeket szülnek és gyermeket nevelnek, házhoz kötöttek — nem így viszont a férfiak.”<sup>4</sup> Biológiaiilag ebből csak a gyermekszülés az igazolt, a többi munkamegosztás kérdése, és csakis ennek a kérdésnek a megoldásával orvosolható. Az emberi nem női részét illetően megállapítható, csak az jutott osztályrészül, amire az anyák fel- és előkészítették. Ennek a sok idiotizmusnak az elvégzésével — nem nagy áldozatok, csak „némi” neurózis, frigiditás, idegomlás stb. árán — pedig továbbra is azt bizonyítja, hogy igenis természetes adottságai vannak ahhoz, aminek mindmáig tekintik. Ez egy ugyanolyan képtelen cinizmus, mintha a legnehezebb munkát végző és a leggyengébben fizetett munkásoknak a munka szünetében történő rendszeres evéséből s netalán nevetéséből arra következtetnénk, hogy igenis nekik természetes adottságaik vannak ehhez a munkához. Ezt a logikát követve azonban már egyenesen a rasszizmus és más problémák, illetve nem kívánt témák síkjára tévedhetünk. Nyilvánvaló, hogy az én állításomra azonnal kész az ellenvetés, miszerint ez teljesen más téma; hogy a férfiak sincsenek irigylésre méltó helyzetben a munkamegosztásban, a nő viszont valami teljesen más. Így igaz, mert a nő „az első emberi lény, aki rabszolgaságba jutott. A nő rabszolgává lett, még mielőtt rabszolga volt a világon”.<sup>5</sup> Bőven volt tehát ideje arra, hogy a saját rabsága gyökereit kutassa, mivel azok a történelem előtti időkbe nyúlnak vissza. Ma a nőt egyrészt a szisztematikus rabságra neveléssel tartjuk elnyomás alatt, másrészt viszont olyan helyzetbe hozzuk, hogy ő maga is csak ezt az egyetlen lehetőséget látja. Választása tehát nincs.

A nő ugyanis olyan fiatalon megy férjhez, hogy akkor még fogalma sincs ennek a hosszú távú következményeiről. Ezt követően világra jönnek a gyerekek (darabonként 9+9 hónap). Amennyiben kettőt szül, négy évébe telik, mire fellélegezhet és esetleg elgondolkozhat a „paradicsomból” — amelyből már közben nagyon elege van — való kivezető úton. Ha 25 évesen ment férjhez, akkor most már 30 éves, vagy eset-

leg több is, és az idő, a szerelem, a gyerekek és a kedves, meleg otthon már megtette a magáét, illetve már kitörölhetetlen nyomokat hagyott rajta. Elkezdett öregedni, mert noha a nők tovább élnek, mégis sokkal korábban öregszenek. Nemigen kívánatos már, s nem is sok szükség van rá, mert a férfi idejében gondoskodott arról, hogy megteremtse a középkorú férfi mítoszát is, az öregedő férfi varázsát a fiatal lányok és más asszonyok szemében. Ez a mítosz igen szép, csak hogy ízléstelen és undorító: minden erejét megfeszítve igyekszik a szklerózisban és isiászban szenvedő klimaxos, pocakos, kopasz és impotens — de nagy jövedelmű — öregúr megadni mindent, illetve főként azt, amit a fiatalok, sajnos, nem tudnak megadni a fiatal lánynak. Nem ismerjük ezzel szemben az öreghölgy és a fiatal fiú mítoszát. Ez gyalázatos, szégyellni és takargatni való a világ előtt, ez a legszörnyűbb női (perverzitás).

Minden nő, „tudja” ezt, kivéve azt, amelyik nem akarja tudni, aki mindenkiel, még az idővel, s talán a saját szomorú tapasztalatával is szembeszegül. Ugyanis ők az öregséget nem az ifjú szerető elől akarják elrejtetni (ennyire senki sem buta), hanem önmaguknak is nehéz bevallaniuk. Más nők viszont, amikor megbizonyosodnak, hogy többé már nem kívánatosak, mindent megtesznek, hogy fontossá és nélkülözhetetlenné tegyék magukat. Ezek a férjükkel (aki ennyi évi házasság után már éppen hogy férfi még) minden házi munkát elfeledtetnek, minden alól mentesítik, a gyermeket csak ők tudják ellátni, a házi munka valóságos megszállottjai, mert ezt csak ők képesek kifogástalanul elvégezni. *Így megnyomorítva tisztában vannak vele, hogy teljes magányra vannak ítélve, ha a körülöttük levőket is magukhoz hasonlóan meg nem nyomorítják, mert szerintük e nélkül nincs élet.* Így a férj, immár századszor és teljesen eredménytelenül magyarázza el a feleségnek hogy a tv mely gombjával mit lehet bekapcsolni. (Istenem, milyen aranyos is ez az én, kis buta libuskám, én viszont, az okos nagyfiú, mindent tudok!) Micsoda nagy szükségük van egymásra; a férjnek a feleségre, hogy valaki előtt nagyfiú legyen, illetve, hogy érezze a nagyságát, a feleségnek pedig a férjére, hogy hisztériásan ordíthasson rá, ha netalán a konyhába téved, hisz fogalma sincs arról, ami ott történik. (Még szerencse, hogy ilyen okos vagyok, s nem foglalkozom efféle badarsággal!) (Csak most látja az esetlen gorilla, hogy se lát, se hall nélkül — gondolja a nő.) Milyen szépen kiegészítik egymást! Hihetetlenül bonyolult hazudozásnak és áltatásnak kell kitennie magát az embernek, hogy kibírja az együttélést. A házaspár egy test, egy lélek (micsoda szerelem!), mert a férjnek a jobb, a feleségnek pedig a bal keze hiányzik; a nőnek feje nincs, a férfinak pedig lába stb. A férj és feleség két speciális idióta, akik egy olyan műveletben vesznek részt, amelyet a régimódi könyvek és receptek alapján csak félkegyelműek szabványosíthattak.

A játék talán még nevetséges is, holott halálosan komoly. Mindenki életben marad ugyan: lélegzik, eszik, iszik, veri a gyermekeket, veszekszik, elvétele talán még némi szexre is fanyalodnak (a férfi és női lapok tanácsára), de kreatív személyiség ilyen környezetben nem létezik. Csu-

pán annyi erejük marad még, hogy túléljék mindezt, és hogy a következő generációt is felkészítsék az önpusztításra — gondosan és szerezettel. Figyeljük meg pl., hogy mire tanítja és készíti elő az anya leányutódát (talán egy csipetnyi bosszúvágyból is): „Mivel a házon kívüli munka merőben más, mint a házi, így az asszonyok nagy része maga sem tekinti a házban végzeteket munkának. Az utóbbiért ugyanis nem jár fizetés, nincs szindikátusa és nem lehet sztrájkolni. Nincs éles határ a munkahely és a környezet között, senki sem stoppolja a munkába érkezés és hazaindulás idejét, nem kíséri figyelemmel a munkafolyamatot. A házi munka egy életre szóló, megszakítása csak betegség vagy ünnepek idején lehetséges. Ebbe a munkába nem úgy jár az asszony, hanem munkára és munkába ébred. Az otthon a munka, a munka — pedig az otthon. A házban a nap minden szakában van valamilyen munka és elvégzendő feladat. Ezek a feladatok aprólékosak és részekre bonthatók, pl.: felkelni, reggelizni, mosakodni, ágyalódni, felöltöztetni a gyermekeket, elvezetni őket az iskolába, visszajönni, takarítani, vasalni, vásárolni, ebédet főzni, behívni a gyermekeket, megmosakodni, hazahozni a gyermekeket az iskolából, összerakodni, mosni, teát főzni, a férj érkezését várni, enni, tévét nézni, lefektetni a gyermekeket, kávé főzni, a férjjel beszélgetni, lefeküdni, szeretkezni. Minden nap aprólékosan ki van tervezve, és napról napra ugyanazok a tennivalók ismétlődnek — csak esetleg a kontextus változik, s a feladatok egy egész sorozata új helyzetbe kerül. Így minden nap egyformának tűnik, noha voltaképpen nem is az. Nem mint *munkást*, hanem mint személyiséget öröl fel.”<sup>6</sup>

Értsük meg tehát: a nő nemcsak munkásként van kizsákmányolva, hanem mint emberi lény egzisztenciálisan, emberi és életfunkcióinak alárendelésével van elnyomva. A nő felszabadítása szoros összefüggésben áll a munkás és a munka felszabadításával. A két csoport — munkások és nők — érdekei azonban nem mindig azonosak. Ugyanis felszabadíthatók a munkások, miközben a nők elnyomottak maradnak, mint pl. a közép-korban a szabad parasztok esetében. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy a nők szociálisan teljesen kiegyenlítődjenek a férfiakkal, s nagy részük csak ekkor ébredjen rá, hogy létezett bizonyos osztályelnyomás is. Elképzeltelhető tehát, hogy a nők osztályuk mércéi szerint szabaduljanak fel. A leghelyesebb természetesen az volna, ha a nő- és a munkásfelszabadítás egymást erősítve, párhuzamosan haladna. Csakhogy ennek több minden is útjában áll, mint pl. a munkások mechanizmusa és a nők osztály-hovatartozása. Ez utóbbihoz ugyanis nemcsak a nőmozgalmak legharciasabb rétege, de a középosztályhoz tartozó rokonszenvező csoportok is csatlakoznak. És amilyen nagy igazság az, hogy a nők felszabadulási kísérletükben nem számíthatnak a férfinem segítségére, ugyanolyan igazság az is, hogy a leigázott osztályok és csoportok nem várhatnak támogatást a középosztálytól mint szociális csoporttól. Némely renegátok egyiknek is, másiknak is segíteni fognak — *a döntő küzdelem azonban csakis az elnyomott csoportok feladata.*

Sajnos, meg kell jegyeznem, hogy fennáll a lehetőség arra, hogy a nő-

felszabadítás a mai társadalmak keretében, kisebb reformokkal menjen végbe, s hogy ezáltal a tiszta osztályharc szituációjába kerüljünk — a szexuális elnyomás mellékzöngéje nélkül. Ez azt jelenti, hogy a nőfelszabadító mozgalom a nőket mentesítheti a családi élet idiotizmusa alól, hogy majd egyesek közülük (immár a nők is a férfiakhoz csatlakozva) más nők és férfiak felett uralkodjanak — az azon nők és férfiak felett, akik azért szabadultak fel a családi élet feudalizmusa és idiotizmusa alól, hogy még jobban kizsákmányolhassák őket. A nők tehát nem várhatnak a munkásosztályon belül nemük automatikus felszabadítására. Ám félő az is, hogy a nőkérdést és a nőfelszabadító mozgalmat ügyesen és leleményesen az osztályviszonyok és -társadalmak fenntartására fogják felhasználni, ezzel leplezve az osztályelnyomást, amely talán kisebb múltú a nőkérdésnél, történelmi jelentősége azonban ugyanolyan elretentő.

Fordította *Tumbász Erzsébet*

### *Jegyzet és irodalom*

- <sup>1</sup> Emma Goldman: *The Traffic in Women and Other Essays*. Thimes Change Press New York, 1970. p. 40.
- <sup>2</sup> Sheila Rowbotham: *Woman's Consciousness, Man's World*, Penguin Books, Harmondsworth, 1973., p. 61.
- <sup>3</sup> F. Engels: *A család, a magántulajdon és az állam eredete*. Marx és Engels Válogatott művei III. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977., 495.
- <sup>4</sup> Ashley Montagu: *The Natural Superiority of Women*. Macmillan, New York, 1974. 12.
- <sup>5</sup> August Bebel: *A nő és a szocializmus*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976., 29. l.
- <sup>6</sup> Sheila Rowbotham: *Uo.*, 70—71. l.

### *Rezime*

#### *Žena i porodica*

Kao što je teško zamisliti porodicu bez žene, teško je zamisliti i ženu van porodice. Žena je doista osnovni stub porodice. Ženu su zaglavili u zatvoreni krug kućnog života, i na taj način se želi postići produženje uverenja koje je široko rasprostranjeno, po kome su žene već prije pojave čovjeka na zemlji bile ono što su danas, ili bar od toga časa. Žena je „prvo ljudsko biće koje je zapalo u ropstvo. Žena je postala robinja pre nego što je i postojao rob”. Odgajana za ropski položaj ona ni sama ne vidi izlaz iz načina života svoga, nema nikakvu alternativu. Žensko ljudsko biće je potlačeno egzistencijalno i to prije svega u svojim ljudskim životnim funkcijama i putem njihovog podvrgavanja.

Problem oslobođenja žena je isprepleten s problemom oslobođenja radnika.

No ponekad su interesi tih dveju grupa istovjetni, a ponekad suprotni. Žene u svom pokušaju oslobođenja ne trebaju oslanjati se na mogućnost pomoći od strane muškaraca kao spola. Glavni posao je stvar potlačenih grupa samih.

Postoji realna mogućnost da se oslobođenje žena odvije unutar postojećih društava uz neke unutrašnje reformske zahvate manjeg obima, te da se tako nađemo u čistoj situaciji klasne borbe, neopterećene primjesama spolnog tlačenja. Autor pak izražava svoju bojaz od mogućnosti da se žensko pitanje i pokret za oslobođenje žena koristi u svrhu održavanja klasnog društva, prikrivajući svojom prisutnošću, prisutnost druge vrste tlačenja, koje i pored toga što ne poseduje takvu patinu vremeña kao žensko, ipak u svom istorijskom značenju nije ništa manje strašno.

### *Summary*

#### Women and Family

It's hard to imagine a family without a woman, but it's also hard to imagine women without the family. Woman is the foundation stone of each family. She has been incircled into the house life this way establishing the opinion according to which women have the same status ever since the very beginnings of human epoch.

Woman is the first human being, living as a slave long before slaves even existed. Being used to this kind of life she doesn't know the way out of it, has no alternatives. Woman is subordinated, especially existentially.

The problem of her emancipation is in one way connected to the liberation of workers, but their interests are sometimes antagonistic. Women in their attempts of liberation can not depend on men. There is a real possibility for women to carry out their liberation within the existing social systems by asking for some reformations, but this way we would deal with a clear situation of class struggles. The author expresses his fear that women's lib. could be used to hide other problems of the society behind it.